

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV
KOMPETENTLARINING SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK
XUSUSIYATLARI**

Andijon davlat pedagogika instituti professor

Xalimova Mashraboy Vaxidovna

assistent o'qituvchi Muladjanova Gulchexraxon Abidjanovna

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15256047>

Annotatsiya. Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentlarini shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish va bu jarayonning pedagogik-psixologik xususiyatlari yuzasidan ma'lumotlar berilgan. Bugungi kunda muoqot madaniyatini shakllantirishdagi muhim jihatlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, nutq, muloqotchanlik ko'nikmalari, kommunikativ kompetensiya, boshlang'ich sinf.

Bolalar maktab yoshiga yetganda ularning bir-birlariga nisbatan munosabatlari yangicha mazmun kasb etadi. Bola ilgari ota-onasi, guruhdagi tengdoshlari, tarbiyachi bilan muloqotda bo'lgan bo'lsa, endi maktab o'qituvchisi, sinf rahbari bilan muloqotda bo'ladi. Bolalarda bu davrda mas'uliyat hissi shakllanadi. Bolalar nutqining o'sishida ularning maktabda o'qishi katta rol o'ynaydi. Bola maktabgacha yoshda o'ylamasdan gapiradi, maktabda esa u gaplashayotgan til o'qitiladigan va o'rganiladigan ilm bo'lib qoladi. Grammatikani o'qib o'rganish jarayonida bola nutqining fonetik jihati to'g'ri bo'lib boradi, nutqning sintaksis tuzilishi takomillashadi. Maktabda o'qitilayotgan hamma fanlami o'rganish jarayonida o'quvchi nutqining lug'ati boyiydi, so'zlarning mazmuni uning uchun chuqurlashadi va kengayadi. Bola o'z fikrlarini yozma nutqda bayon qilishga harakat qiladi. O'quvchi o'qituvchining topshirig'iga binoan yozma ishlar bajarayotganda o'zining shu ishiga o'z fikrining qanday til bilan bayon qiUnganiga qarab baho berilishini oldindan bilib turadi. O'quvchi maktabda berilgan topshiriqni tayyorlash vaqtida shu topshiriqni o'ziga o'zi gapirib berishni mashq qilib turishi nutqining o'sishiga katta ta'sir qiladi. Bolalar nutqining o'sishida o'qituvchining nutqi katta rol o'ynaydi, chunki uning nutqi o'quvchilar uchun namuna hisoblanadi. Shuning uchun o'qituvchi o'z nutqini takomillashtirish ustida ishlashi kerak. Maktabda bolalar uchun eng avvalo faol ishlatiladigan so'zlarning miqdori oshadi. Yozma nutqni, o'qish va yozishni o'zlashtirish o'quvchi hayotida hosil qilingan malaka hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi bolalar tovushlami bir-biriga qo'shish orqali so'z tuzish malakasini egallab olgach, ba'zida matn mazmunini noto'g'ri tushunadilar. Unga o'quvchilarning so'z boyligining kamligi yoki asosiy fikrni ajrata bilmasligi sabab bo'ladi. Shu munosabat bilan o'qituvchi oldida bolalarda lug'at boyligini oshirish va uiami o'qigan narsalari yuzasidan mustaqil reja tuzishga barvaqtroq o'rgatish vazifasi turadi. Yozuv darslarida bola harf va so'zlami yozishda katta qiyinchilikka duch keladi. Dastlab bola butun e'tiborini yozish texnikasiga va o'tirish qoidasiga rioya qilishga qaratadi. Avval bolaning yozma nutqi uning og'zaki nutqi orqali belgilanadi, ya'ni u so'zni qanday talaffuz etsa shunday yozadi. Bu davrda bola bilan ovoz chiqarib aytish bo'yicha muntazam mashqlar o'tkazish uning imlo qoidalarini muvaffaqiyatli o'zlashtirishida katta ahamiyatga ega. Yozma nutqda imo-ishora, ohangdan foydalanilmaydi. Shu bois bolalarning yozma nutqlari ulaming og'zaki nutqiga qaraganda ancha bo'sh bo'ladi. Bolalar nutqi kattalar nutqi ta'sirida o'sadi. Shuning uchun pedagoglar bolalarga kichik maktab yoshidan boshlab og'zaki va yozma nutqni o'stirish bilan birga nutq madaniyatini ham o'rgatib borishlari zarur.

Har bir jamiyat (va ba'zan uning alohida ijtimoiy guruhlari) muloqotning muayyan tartibga soluvchi tamoyillarini ishlab chiqadi, ular nafaqat u tomonidan qabul qilingan xulq-atvor me'yorlarida mustahkamlanadi, balki ko'proq yoki kamroq ongga ega bo'lgan odamlarda ham tarbiyalanadi. Bu muloqot madaniyatining u yoki bu darajasi mavjudligini ta'kidlashga asos beradi. Bu erda madaniyat muloqotdan ko'ra kengroq tushuncha ekanligini ta'kidlaymiz, u

odamlar to'plagan barcha moddiy va ma'naviy qadriyatlarni o'z ichiga oladi [1]. Shu bilan birga, madaniyat inson faoliyati usullarini, jamiyat faoliyatining xususiyatlarini tavsiflovchi va ularsiz uning mavjudligi mumkin bo'lmagan shakllar, uslublar va normalar doirasini o'z ichiga oladi. Shu munosabat bilan ishlab chiqarish, dam olish, muloqot qilish madaniyati haqida gapirish mumkin, bu bilan "madaniyat" tushunchasining keng ma'nosini ta'minlaydi, bunda madaniyat inson munosabatlarida normalar va ularni amalga oshirish usullarini o'z ichiga oladi.

Ammo madaniyatni tushunishning torroq ma'nosi ham borki, u odamlarning muayyan jamiyatda yaratilgan va qabul qilingan muloqot qobiliyatlariga egalik darajasi bilan belgilanadi. Shunday qilib, muloqot madaniyati - bu o'ziga xos aloqa standartlari sifatida odamlar o'rtasidagi munosabatlar normalari, usullari, shakllari to'plamidir. Bundan tashqari, muloqot madaniyatini shakllantirish axloqiy tarbiyaning bo'limlaridan biri bo'lganligi sababli, shakllangan axloqiy madaniyat (yoki chinakam ma'naviyat) ko'p jihatdan, aynan muloqot madaniyatida va shu bilan birga o'zini namoyon qiladi. Muloqot madaniyati, agar u inson dunyoqarashi asosidagi axloqiy qadriyatlarga asoslanmasa, shaxsiyatning tabiiy davomiga aylanmaydi. Shuni unutmasligimiz kerakki, zamonaviy jamiyatda muloqot madaniyati - bu shaxsning qadriyat e'tiqodi va xulqatvoriga aylangan, axloq va o'dob-axloq qoidalariga mos keladigan shaxsiy muhim dunyoqarash munosabatlarining birligidir. Ushbu faktdan kelib chiqqan holda, muloqot madaniyatini shakllantirish axloqiy tarbiya jarayonining bir qismi sifatida tushunilishi kerak, bu erda xulq-atvor va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishga birinchi navbatda e'tibor beriladi, lekin ularning axloqiy mazmuni ham muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boltaboyev A.A. Muloqot olami: sub'ektlararo munosabatlar muammosi. – T.: O'zMU axborotnomasi, 2019. №2.
2. Leontiev A.A., Rustamova L.M. Muloqot psixologiyasi. – M.:Akademiya markazi, 2019.
3. Tursunov N.D. Shaxsni muloqotni boshqarish psixologiyasi. – T.: Ilm-fan, 2019.